

مجموعه مباحث اخلاقی

ثمرات توکل

استاد معظم

حضرت آیت الله یثربی کاشانی «دامت برکاته»

۱۳ اردیبهشت ۱۳۸۵

۵ ربیع الثانی ۱۴۲۷

تکثیر این جزوه

با رعایت محتوا، حفظ امانت در نقل و ذکر مأخذ مجاز است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله الطاهرين
ولعنة الله على أعدائهم أجمعين .

« يا من إذا سأله عبدٌ أعطاه وإذا أمّل ما عنده بلّغهُ مناه وإذا أُقْبِلَ عليه
قَرَّبَهُ وأدناه وإذا جاهرهُ بالعِصيانِ سَتَرَ على ذنِبه وعَطَّاه وإذا توكَّل عليه أحسبه
وكفاهُ » .

خلاصه بمت گذشته

پیرامون این تعبیر امام علیه السلام « وَاِذَا تَوَكَّلَ عَلَيْهِ أَحْسَبَهُ وَكَفَاهُ » در جلسات
قبل به طور مبسوط صحبت شد. گفتیم که اهل معرفت توکل را در سلسله
مراتب سلوک، قبل از مراتب تفویض، ثقه و تسلیم قرار داده‌اند. همچنین با
استفاده از آیات و روایات توضیح داده شد که ثمره و میوه ایمان، توکل
می‌باشد. به عبارت دیگر مؤمن در سایه توکل به ذات اقدس ربوبی می‌تواند
به تمام فضایل و مکارم اخلاقی و نیز درجات بالای معرفت دسترسی پیدا
کند .

بحث امروز را با روایتی که در سلسله وصایای لقمان به فرزندش می‌باشد آغاز می‌کنیم و سعی می‌نمائیم در این جلسه نتایج توکل را در زندگی معنوی انسانها بیان کنیم و همچنین حیات روزمرهٔ مومنین در سایهٔ توکل را بررسی کنیم.

لقمان به فرزندش پیرامون توکل می‌فرماید:

«یا بنی! توکل علی الله ثم سل فی الناس من ذی الذی توکل علی الله
فلم یكفه»^(۱).

ای فرزندم! بر خداوند توکل نما، آنگاه در جامعه جستجو کن که آیا در میان مردم کسی هست که به خداوند توکل کرده باشد اما خداوند امور او را کفایت نکرده باشد؟

به عبارت دیگر آیا ممکن است که انسان خداوند را در امور خود وکیل نموده باشد و خداوند او را بی پاسخ رها کرده باشد؟ مسئله توکل مختص به مسائلی از قبیل رزق و روزی و دیگر مشاکل دنیوی نمی‌باشد. بلکه در فتنه‌های اجتماعی نیز به توکل توصیه شده‌ایم. به عنوان نمونه در زمان امام سجاد علیه السلام شخصی نزد ایشان از فتنهٔ عبدالله بن زبیر اظهار ترس می‌نماید. راوی به امام علیه السلام عرض می‌کند: ممکن است آتش این فتنه دامن

۱- بحار الانوار جلد ۱۳ صفحهٔ ۴۳۲.

شیعیان را نیز بگیرد. حضرت علیه السلام در پاسخ می‌فرمایند: آیا تا کنون کسی را دیده‌ای که به خداوند توکل نماید و خداوند او را کفایت ننموده باشد (۱).

معنای این پاسخ امام علیه السلام این است که در مسائل اجتماعی و فتنه‌های فراگیر و عام نیز، باید به خداوند توکل نمود. در روایت دیگری امام امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمایند:

«توکل علی الله سبحانه فإِنَّه قد تكفل بكفاية المتوكلین علیه» (۲).

به خداوند توکل نما همانا او خود کفایت امور متوکلین را عهده دار گردیده است.

خداوند وعده نموده است که هر کس به او توکل نماید، امورش را سامان دهد. وعده الهی نیز غیر قابل تخلف است. ممکن نیست خداوند وعده‌ای را که به بندگان داده است، عملی ننماید. توکل همانند نردبانی است که تحصیل همه ارزشها و امتیازات را در طول زندگی، برای انسان تسهیل می‌نماید. همانطور که قبلاً هم گفته شد دسترسی به مطالب و حوائج با استفاده از مسیری به نام توکل منحصر در امور خاصی نمی‌باشد. بلکه در همه شئون زندگی فردی و اجتماعی به توکل توصیه شده‌ایم.

۱- اصول کافی، جلد ۲، صفحه ۶۴.

۲- اصول کافی، جلد ۲، صفحه ۶۴.

نتایج توکل

الف: کوچک شدن مشکلات

با توجه به اینکه در روایات مکرر، مومنین از سوی ائمه اطهار علیهم السلام به توکل سفارش شده‌اند لذا در قالب بیان چند روایت نتایج فردی و اجتماعی توکل را بیان می‌نمائیم: امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید:

« من توکل علی الله ذلت له الصعاب وتسهلت علیه الاسباب » (۱).

هر کس به خداوند توکل نماید، سختی‌ها و مشکلات برای او کوچک می‌شوند و وسایل و اسباب حل مشکل برای او آسان می‌گردد.

با توجه به این بیان امیرالمؤمنین علیه السلام یکی از نتایج توکل کوچک شدن مشکلات در نظر انسان است. کاملاً طبیعی است که اگر مشکلی نزد انسان کوچک گردید و از طرف دیگر جهت حلّ مشکل تلاش کرد و اسباب و وسایل تدارک نمود، احتمال ثمر دادن این تلاش بیشتر است نسبت به زمانی که، مشکل و مسئله‌ای که در مسیر انسان قرار گرفته در نظر او فوق العاده و بزرگ باشد. بزرگ شمردن مسائل و مشکلات باعث خمودگی و یأس و ناامیدی در انسان می‌گردد و انگیزه تلاش جهت حل مشکل را از انسان سلب می‌نماید.

ب: از بین رفتن اندوه

از دیگر نتایج توکل زدوده شدن غم و اندوه از انسان است.

۱- غرر الحکم ۳۸۸۸، صفحه ۱۹۷.

امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند :

« من توکل لم یهتّم »^(۱).

هر کس به خدا توکل کند اندوهگین نمی‌گردد.

در واقع کسی که توکل نموده است قلب و روح خود را با منبع نامتناهی فیض الهی پیوند زده است و کسی که به این عروۀ استوار تکیه زده و به آن چشم امید داشته باشد هرگز دچار غم و اندوه نمی‌گردد.

ج: بی‌نیازی

آنچه که اغلب انسان‌ها در طول زندگی به دنبال آن هستند غنا و بی‌نیازی است. هر کس غنا را در جایی جستجو می‌کند. اغلب غنا را در ثروت فراوان می‌جویند، اما نمی‌یابند. چه بسا برای بدست آوردن ثروت از عزّت و آبروی خویش هم بگذرند. امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند :

« من توکل علی الله غنی عن عباده »^(۲).

هر کس به خدا توکل کند از بندگان خدا بی‌نیاز می‌گردد.

افراد عزّت‌مند همواره می‌خواهند دست نیاز نزد بندگان خدا دراز نکنند. امام علیه السلام می‌فرماید: اگر می‌خواهی بی‌نیاز باشی راه آن است که فقط به خدا توکل نمایی. بنابر این بی‌نیازی و غنا، آرامش درونی و نداشتن اندوه دنیوی و همچنین حقیر و کوچک شدن مشکلات دنیوی نزد انسان از ثمرات ارزشمند

۱ - مستدرک الوسائل، جلد ۱۵، صفحه ۲۳۳.

۲ - غرر الحکم ۳۸۷۵.

توکل می‌باشند .

د: آرامش و شادمانی

در جلسه قبل گفته شد که ثقه یکی از منازل مترتب بر توکل می‌باشد .

پیرامون اطمینان و ثقه به خداوند امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید :

« مَنْ وَثِقَ بِاللَّهِ أَرَاهُ السَّرُورَ وَمَنْ تَوَكَّلَ عَلَيْهِ كَفَاهُ الْأُمُورَ »^(۱) .

هر کس به خداوند اطمینان داشته باشد خداوند شادمانی به او عطا

می‌فرماید و هر کس به خدا توکل نماید خداوند امور او را کفایت می‌کند .

هر کس به خداوند توکل کند و به او اطمینان کرده باشد شادی ، نشاط

و آرامش درونی را به دست خواهد آورد . زیرا او به کسی اطمینان نموده

است که نه تنها او را نا امید نمی‌کند ، بلکه او را به نحو احسن و بدون منت

پاسخ می‌گوید . به عبارت دیگر سرور و شادمانی در سایه ثقه علی الله و توکل

بالله حاصل می‌گردد . علت این شادمانی و آرامش آن است که انسان امور

خود را به تواناترین موجود واگذار کرده است . در مسائل دنیوی هم این امر

ساری و جاری است .

کسی که مسئله و مشکلی را به یک کارشناس خبره واگذار کرده نسبت

به حل آن اطمینان دارد زیرا معتقد است ، وکیل او که متصدی امور است

دارای توانایی بالایی است لذا در خصوص حل مسئله دارای آرامش و

اطمینان است . متوکل نیز چون امور خود را به خدایی قادر و عالم واگذار کرده

۱- بحار الاتنوار، جلد ۷۵، صفحه ۷۹.

است لذا همیشه آرام و مطمئن است .

ه: پیروزی و پر روزی

در روایات ائمه معصومین علیهم السلام ثمرات دیگری نیز برای توکل بیان شده

است امام صادق علیه السلام می فرماید :

« من توکل علی الله لا یُعَلَب » (۱) .

هر کس به خدا توکل کند هرگز مغلوب نمی گردد .

همچنین امام حسین علیه السلام می فرماید :

« توکل علی الله ترزق » (۲) .

به خدا توکل نما ، روزی تو فراهم خواهد شد .

در این دو روایت شکست ناپذیری و رسیدن رزق و روزی به انسان از

ثمرات توکل محسوب گردیده است . مغلوب نشدن و هم و غم روزی از

مواردی است که معمولاً فکر بسیاری را به خود مشغول می نماید . خصوصاً ما

اهل علم که وظیفه تحصیل و نشر معارف بر دوش ما گذاشته شده است و

اغلب در دوره تحصیل با مسائل مالی رو به رو هستیم برای تمرکز بر مسائل

علمی و تحصیلی و بدست آوردن آرامش ، بهترین گزینه توکل به خدای

سبحان است . در این خصوص به روایتی از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم توجه نمائید

ایشان می فرماید :

۱- جامع الاخبار صفحه ۱۱۸ .

۲- بحار الانوار ، جلد ۶۱ ، صفحه ۲۷ .

« من تفقه في دين الله كفاه الله هممه ورزقه من حيث لا
يحتسب » (۱)

هر کس معارف دینی را فراگیرد، خداوند مسائل و مشکلات او را کفایت
می‌کند و به او از جایی که گمان ندارد روزی می‌رساند.

آری کسی که تلاش و کوشش خود را مصروف تحصیل علم نماید.
خداوند روزی او را ضمانت کرده است. در جلسات قبل به کلمه تفقه در دین
اشاره کردیم. یکی از دلچسب‌ترین تعاریف برای این مفهوم، تعریفی است که
مرحوم محقق عراقی رحمته الله ذکر می‌نماید. ایشان معتقد است تفقه در دین به
منزله کردن کوه با سوزن می‌باشد. البته کسی که به این درجه از توانایی دست
یافت همواره جامعه دینی به او نیازمند است.

در این جا لازم می‌دانم. نکته‌ای را متذکر شوم. هنگامی که به پایان
سال تحصیلی نزدیک می‌شویم ممکن است عده‌ای از فضلا به علت وجود
یکنواختی و بعضی مواقع کم شدن انگیزه تحصیل، به احساس یوچی و دیگر
مسائل مشابه گرفتار شوند. بعضی مواقع خصوصاً در اواخر سال از بعضی
آقایان شنیده می‌شود که این همه در درس و بحث حاضر شدیم و علم
آموختیم در پایان این تحصیل، این انبار علم به چه کار می‌آید؟!

برای حل شدن این مسئله برای عزیزان، باید گفت: شما علما و
فضلایی که مشغول کار علمی و تحقیق و تحصیل هستید مانند سربازان و

۱- کنز العمال جلد ۱۰ صفحه ۱۶۵ حدیث ۲۸۸۵۵.

افسرانی هستید که در یک پادگان نظامی به سر می‌برند. کشور همیشه در حال جنگ نمی‌باشد. بعضی ممالک ممکن است در طول یک قرن یک بار هم به ارتش و قدرت نظامی نیازمند نشوند. اما وجود سرباز و نیروی آموزش دیده در پادگان بعنوان پشتوانه‌ای برای حفاظت از هر کشوری ضروری است. حضور علما و فضلا و کسانی که به تحصیل و نشر معارف اهل بیت علیهم‌السلام مشغول هستند، ضروری است.

زیرا اینان مرز بانان و نگهبانان جامعه در برابر حمله‌های اعتقادی می‌باشند. همانگونه که یک سرباز و افسر همیشه آماده برای دفاع از کشور است، شما نیز بعنوان سربازان حضرت بقیه الله - عجل الله فرجه - باید همیشه آماده باشید. هرگز در این حالت کسی احساس بیهودگی و پوچی نمی‌کند. کسی که خود را همواره آماده برای انجام وظیفه بداند مانند سربازی است که مشغول خدمت می‌باشد.

بعنوان مثال در زمان معاصر تعدادی از مراجع که در یک رده سنی بودند پی در پی فوت نمودند. این مسئله با فوت امام علیه‌السلام آغاز گردید و بعد مرحوم آقای خویی علیه‌السلام و بعد از آن مرحوم آقای گلپایگانی علیه‌السلام فوت نمودند. بعد از فوت این اعلام، همه می‌پرسیدند که حال تکلیف شیعه چه می‌شود؟ در این موقع به یک باره اهل فضیلت و اهل حل و عقد به سراغ یک سرمایه صد ساله در حوزه رفتند. مرحوم آقای اراکی علیه‌السلام یک مرد ملا، قریب به یک قرن در این حوزه زندگی کرده بود، اما هیچ گاه احساس پوچی و بطلت نکرده

بود. در طول حیات خود به وظیفه تعلیم و تعلّم مشغول بود و در شرایطی که حوزه به علّت فوت پی در پی علما دچار خلاء شده بود مانند یک سرمایه عظیم این خلاء را پر نمود تا دیگر اعلام خود را آماده سازند. نگاه ما به شما عزیزان و فضلا، نگاه سرباز و افسر به معنای وسیع آن می باشد. در واقع تک تک شما بزرگوارانی که سرمایه عمر خود را در راه تحصیل قرار داده‌اید در حکم ذخایر گرانبهایی هستید که قطعاً روزی باید نقش تبلیغی و وظیفه اصلی خود را ایفا کنید.

آن کس که توانایی سخنوری دارد با سخنرانی انجام وظیفه می نماید و آنکس که اهل قلم و نوشتن است با قلم به نشر معارف مشغول می گردد و هر کس با هر توانایی که دارا می باشد، باید قسمتی از وظایف و امور بر زمین مانده تشیع را انجام دهد.

اگر انسان چنین نگاهی به دوره تحصیل داشته باشد هرگز دچار یأس و گرفتار احساس پوچی و بطلت نمی گردد.

انجام وظیفه و تحصیل در دوره فعلی از هر زمانی واجب تر و مهم تر گردیده است. اکنون در وضعیتی هستیم که هر کس به خود جرأت می دهد در خصوص مطالب دینی اظهار نظرهای غیر کارشناسی نماید. عده‌ای در لباس مصلح یا در پی افزودن چیزی به دین هستند یا در پی انکار مسلمات دین می باشند.

به تازگی وقتی علماء به بیان بیّنات و ضروریات دین که مورد اتفاق

شیعه و سنی می‌باشد، اقدام نموده‌اند عده‌ای اظهار نموده‌اند که حضرت حجّت - عجل الله فرجه - بعد از ظهور ابتدا به سراغ علما می‌رود و اصلاً نفاق در چهره علما در حال ظهور است !!!

این اظهار نظرها و مشابه این گونه مطالب که متأسفانه با جریانات سیاسی نیز همراه است مانند طوفانی است که اعتقادات جامعه و نسل حاضر و نسل‌های آینده را هدف قرار داده است. عقائدی که با رنجهای شبانه روزی چندین نسل از علماء شیعه در طی قرون حفاظت شده و مدوّن گردیده و اکنون در اختیار ماست. صیانت از کیان اعتقادی جامعه نیز جز با وجود ذخایر علمی امکان‌پذیر نمی‌باشد و شما عزیزان در این شرایط باید به کسب معرفت بپردازید و در این مسیر محکم و استوار باشید. باید به گونه‌ای در این راه نیرومند و قوی باشید که نه تنها هیچ طوفان شبهه‌ای توان رویا رویی با شما را نداشته باشد؛ بلکه با نیرومندی به تبلیغ و نشر دانش خود بپردازید و در پی مقابله با این تهاجمات اعتقادی باشید.

و: اقتدار

و یکی از مفاهیمی که در این مسیر به شدت به آن نیازمندیم توکل می‌باشد رسول الله ﷺ در این خصوص می‌فرماید:

« من أحبّ أن يكون أقوى الناس فليتوكل على الله »^(۱).

هر کس دوست دارد که قوی‌ترین مردم باشد، باید بر خداوند توکل نماید.

۱ - مستدرک الوسائل، جلد ۱۱، صفحه ۲۱۷.

در بیان رسول الله ﷺ برای قدرتمند شدن یکی از راهها توکل است .
شما عزیزان که می‌خواهید در مسیر تعلم و تعلّم و نشر معارف قدرتمند
شوید ، باید در تمام امور به طور تامّ و تمام توکل نمائید .
حاصل این توکل انشاء الله به ثمر نشستن کوشش شما در این مسیر
می‌باشد . انشاء الله تمام عزیزان همواره در این مسیر قدرتمندانه و با توکل به
پیش روند تا بتوانند به نحو احسن به انجام وظیفه خود بپردازند .

«والسلام علیکم ورحمة الله برکاته»

... به تازگی وقتی علماء به بیان بیّنات و ضروریات دین که مورد اِتّفاق شیعه و سنّی می‌باشد، اقدام نموده‌اند عدّه‌ای اظهار نموده‌اند که حضرت حجّت - عجل الله فرجه - بعد از ظهور ابتدا به سراغ علما می‌رود و اصلاً نفاق در چهره علما در حال ظهور است !!!

این اظهار نظرها و مشابه این گونه مطالب که متأسفانه با جریانات سیاسی نیز همراه است مانند طوفانی است که اعتقادات جامعه و نسل حاضر و نسل‌های آینده را هدف قرار داده است. عقائدی که با رنجهای شبانه روزی چندین نسل از علماء شیعه در طی قرون حفاظت شده و مدوّن گردیده و اکنون در اختیار ماست. صیانت از کیان اعتقادی جامعه نیز جز با وجود ذخایر علمی امکان‌پذیر نمی‌باشد و شما عزیزان در این شرایط باید به کسب معرفت بپردازید و در این مسیر محکم و استوار باشید.

محل برگزاری جلسات :

چهارراه شهدا - خیابان معلم - کوچه معلم ۱۴ - پلاک ۸
تلفن ۷۷۳۲۳۶۷ و ۷۷۴۹۱۶۰ - نمابر ۷۷۴۳۹۱۹